

Alapvetően a teljességre inspirálás, a kiegészítés igénye vezérli Fenyőt: mindig a megoldatlan mozzanatokra koncentrálnak, a fehér foltok kitértése izgatja, az új felmutatása és erősítése foglalkoztatja.

S ez az irodalomtörténetírói és kritikai gyakorlat sajátosan érvényesül akkor is, amikor reformkori irodalmunkhoz s akkor is, amikor mai irodalmunk kérdéseire nyúl hozzá.

Fenyőnek a reformkor irodalmában végzett kutatásai eredményeként differenciáltabban, meggyőzőbben tárul elénk, hogy e kor nagyjainak milyen tudatos elhatározása volt az Európával való mély és tartalmas kapcsolat megteremtése, a kor leghaladóbb eszméinek meghonosítása, ekkori törekvéseink európai színvonalra emelése (*A polgárosodás eszmevilága útirajzainkban 1848 előtt; Korai szocialista eszmék jelentkezése a reformkori magyar sajtóban*), s azt is világosabban, árnyaltabban látjuk e kötet tanulmányozása révén, hogyan figyelt fel Európa e kor magyarországi szellemi és politikai mozgalmaira (*Reformkori irodalmunk orosz szemmel; A lipcsei Grenzboten és a reformkori Magyarország; Fessler Oroszországban*). Fenyő a hazai és külföldi folyóiratok, kiadványok, levelezések stb. adatainak, tényeinek feltárásával egyrészt eddig ismeretlen területeket hódított meg, másrészt az eddigi kutatások eredményeit egészítette ki, fejlesztette tovább. Ha ezekkel a tanulmányokkal a magyar szellemi köztudat horizontját tágította ki, más írásaival pedig — éppen ténykutató eltökéltsége révén — teljesebbé tette reformkori irodalmunkról alkotott képünket (*Eötvös József a magyar jobbágyság nyomoráról; Egy ismeretlen Dózsa-vers; stb.*). A *Két évtized* reformkori örökségünkkel foglalkozó tanulmányai az eddiginél komplexebb történeti látás kialakításához juttatnak.

Fenyő István az utóbbi tíz esztendő tanulmányainak és szépirodalmi alkotás-

sainak vizsgálatakor is alapvetően az újat, a szocialista eszmeiség jelentkezését, érvényesülését, értékeit vizsgálja, elemzi és megoldandó feladatait sűrűsíti.

A rendelkezésemre álló terjedelem kötöttsége miatt Fenyőnek az elmúlt tíz év szépirodalmi alkotásaival foglalkozó tanulmányaira utalhatok csupán. Déry Tibor, Illyés Gyula, Veres Péter, Darvas József, Váci Mihály, Garai Gábor, Benjámin László, Hidas Antal, Santa Ferenc, Vas István, Csoóri Sándor stb. műveit mérlegre tevő írásai határozott arcélú kritikai egyéniségnek mutatják Fenyő Istvánt. Mércéje az az irodalmi eszmény, amelyik a műalkotástól esztétikai értékeken átható állásfoglalást, egyéniségformálót, világszemléletet alakító erőt, új életünk problémáival és távlataival szembenező elkötelezettséget követel. Eppen ezért igényes, igent és nemet mondó, az értéket felragyogtató, a fogyatékossgot elutasító kritikus is. Nem a tekintélyi elv vezetői akkor sem, amikor jelentős írók műveinek problematikus jegyeivel találkozik, s nem fölényes és nem elnéző akkor sem, ha kezdő írók alkotásait veszi kezébe. Elvek szerint ítél. Kritikai gyakorlatában pregnánsan érzékelhető, hogy Fenyő a több irányú viszonyítás szempontjait alkalmazza: az alkotók műveit nem önmagukban, hanem az előző művekhez és a kortársak hasonló terméséhez méri; mű és kor dialektikus kapcsolódását vizsgálja; az új írói tudatelemek, az új művészi értékek megragadására, összefüggéseinek felvillantására törekszik.

Fenyő a gondolatok nyelvi-stiláris kifejtésére, plasztikus kimunkálására nagy gondot fordít. Stílusa tömör, lényegfeltáró stílus, ugyanakkor — különösen a műelemzések során — friss, színes és dinamikus.

Sokoldalú intellektusról, a múltban és a jelenben egyaránt otthonosan mozgó szellemről tanúskodik a *Két évtized*. (*Magvető Könyvkiadó 1968.*)

HEGEDŰS ANDRÁS

KÖNYVESPOLC

SZEMMÉRTÉKKEL RIPORTOK, SZOCIOGRÁFIÁK

A Szabó József válogatásában megjelent kötet az 1963—1966 között különböző folyóiratokban, továbbá az *Élet és Irodalom* hasábjain napvilágot látott szociográfiai és szociográfikus hangvételű riportok javát foglalja magába. Helyes és elis-

merést érdemlő kiadói politikának tarthatjuk, hogy a „műfaj” legjobb darabjai elszórt megjelenésük után összegyűjtve is az olvasók kezébe kerülnek, követve a *Hazai Kis Tükör* és a *Tájak, gondok, emberek*, továbbá *A való-*

ság vonzásában című korábbi antológiákat.

A találó címmel összefogott kötet 31 írása 31 szerző tollából származik, jelöl annak, hogy a szociográfikus szemlélet az alkotás egyik fontos meghatározó eleme lett, s a sokra képes összetett mű-

faj vonzása minden korábbt meghaladóan erős. Nagyjából éppen a gyűjteményben felölelt esztendőben teljedett ki irodalmunkban számos újabb szerző munkássága, főként a társadalomleírás vonatkozásában. Nagyjelentőségű ennek kapcsán a szociográfiai érdeklődés korábbi egyoldalúságának eltűnése is. Az évtizedünk kezdetén megújuló műfaj akarva, nem akarva a harmincas évek példájából táplálkozva indult útjára, s erősebb oldala eleinte a falu, a parasztság életének, gondjainak ábrázolása volt. A mostani válogatáson is lemérhető, hogy a hatvanas évek derekára egyenrangú társként felnőtt a városokkal, a városi lakossággal foglalkozó szociográfia is, sőt mintha erősebb ágga terebélyesedését is láthatnánk újabban.

A *Szemlértékek* lapjain kialakított tematikus csoportosítás jól érzékelteti a műfaj sokágú tematikáját, művelőinek az

ország kisebb-nagyobb problémái iránti érzékenységét, gyors és mély reagálását. Rangsorolni nehéz lenne a kötetbe felvett írásokat, subjektivitástól mentesen aligha tudná megtenni bárki is. Ennek tudatában emeljük ki mégis *Bajor Nagy Ernő, Moldova György* és *Sükösd Mihály* nagyszerű elevenségű riportjait. Az alkotások másik csoportja a szakszerűség és az írói megformálás magas szintű összhangjával magasodik ki (*Galgóczi Erzsébet, Toma Adám, Erdei Ferenc*); egy foglalkozási ág természetéről ragyogó telitalálat *Faragó Vilmos* írása, s öt év után olvasva is eleven problémát boncolgat és frissen csillantja értékeit *Bor Ambrus*.

Bor Ambrus cikke kapcsán joggal ötlük fel a kérdés: Hogy állunk a szociográfia társadalmi, közéleti hatékonyságával? A most kiadott gyűjtemény tematikája láttán örömmel állapíthatjuk meg, hogy a szociográfia

visszhangja nagyobb, mint a felszabadulás után bármikor. Számos gazdasági és szociális intézkedésről, megvalósult kulturális vívmányról, városrendezési és lakástervezési elképzelésről tudjuk, hogy megvalósulásában szerepe volt a társadalomleíró alkotások sorának is.

Érdekes tanulsággal szolgál a kötet a szociográfia témaválasztását vizsgálva is. Igazán mélyen és otthonosan az emberi tudat és magatartás szféráiban mozognak. Az ettől valamivel távolabb eső területeken — mint például a lakásépítés technikai ismereteket is igénylő vetületei — íróink lépte bizonytalanabb. Ha az efféle — nemcsak társadalmi és átlagos műveltséget kívánó — témakörök emberi vonatkozásait is jól meg tudja ragadni szociográfiai irodalmunk, hatása és mozgósító ereje a mainál is jóval nagyobbá lehet. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1967.*)

SZABÓ FERENC

KARINTHY FERENC: SZELLEMI DÉZÉS

A Karinty Frigyes emlékének szentelt *Szellemidézés* c. regényt a szerző igen fiatalon, 23 éves korában, a második világháború utolsó hónapjaiban írta s adta is ki két év múlva. A mostani kiadásról szólva, az elsővel szemben mindössze bizonyos nyesegetést, tömörítést említ az író, bőséges meglepetéssel szolgálva: ifjú kora ellenére mily tökéletes volt máris fegyverzete.

A *Szellemidézés*-t regényként rangjelzi író és kiadó egyaránt s a végére — nem terjedelme miatt-persze — valóban azzá fut föl. De miért? Sikerül az egyik legzilatottabb körülmények között

élt s alkotó író, Karinty Frigyes problematikája felvetette kérdéskomplexumra kevésbé megnyugtató választ adni az utódok bizonytalan sorsának főlvázolásával, így tartva a regény megkívánta morális hőfokot.

Mindjárt az első oldalak egyikén elborzasztó apja kórisméje leírásával: „Ötven éves elmúlt. Lelke mélyén tudta, hogy hiába minden, a nagy enciklopédiát, a regényt, amire oly rég készül, sohasem írja már meg.” S az apa halálát követően tovább nyílik a képsor, most már nélküle, de vonzerejében, szellemét idézve mégis. Az ifjú Karinty s nemzedéke, ba-

rátí köre lépdel előttünk — mintegy jelezve a közelgő veszélyt: útjuk megfellebbezhetetlenül a háborúba, pusztulásba torokoll. Dermesztően szinte a hang és tárgyilagos: a „halálraítéltek” legtöbbször a jobbik esetben is csak kontemplatív figura, távol a biztos, jó cselekvés partjaitól.

Az egyik főhős, Peti — szinte jelképként — meghal, de nem megoldott az életben maradtakk sorsa, helyzete sem. A halotti toron azt kérdi az egyik címbera: „Most mi lesz?” S a válasz: „Új élet. Más mint ami eddig volt. Csak egyet ne felejtünk: tündérfújásunk... elme-